

BIBLIOTEKEN OCH BYGGNADEN

En kort presentation

Umeå stadsbibliotek

Umeå stad övertog 1937 folkbildningsföreningen Minervas bibliotek, som sedan 1905 utfört ett synnerligen gagnarikt pionjärbete. Föreningens resurser räckte nu icke till för de ständigt ökade krav på biblioteket, som i en skolstad måste bli särskilt starka.

Det nya stadsbiblioteket kunde starta med ett värdefullt bokbestånd på 5.000 band och med en utlåning av 13.000 band/år. Första verksamhetsåret balanserade staten på 19.000 kronor.

I årsredogörelsen för 1953 redovisas ett nyförvärv av 10.000 band och ett totalt bokbestånd av c:a 75.000 band. Utlåningen har stigit till 87.000 band. Staten för 1954 slutar på 368.000 kronor, varav Umeå stad bidrar med 306.000 kronor, motsvarande 15 kronor/inv. Antalet anställda är 13, varav 7 biblioteksutbildade.

Sedan 1946 tjänstgör stadsbiblioteket också som centralbibliotek för Västerbottens län.

Då den nya tryckfrihetsförordningen 1950 trädde i kraft blev det s. k. granskningsexemplaret (i diskussionen populärt kallat femte exemplaret) ledigt. Det hade tidigare gått till Göteborgs stadsbibliotek, som emellertid nu erhöll ett s. k. arkivexemplar på samma sätt som Kungl. biblioteket och universitetsbiblioteken i Uppsala och Lund. Stora ansträngningar gjordes för att få detta exemplar till Norrland. Redan vid 1948 års riksdag motionerade professor Åke Holmbäck om överlämnande av exemplaret till ett norrländskt bibliotek.

Sedan det slutligen säkrats för Norrland, vidtog en intensiv dragkamp mellan norrlandsstäderna. I juni 1951 förordnade Kungl. Maj:t, att granskningsexemplaret med vissa inskränkningar skulle överlämnas till Umeå stadsbibliotek att införlivas med dess samlingar. Den viktigaste inskränkningen är, att biblioteket icke erhåller några dagliga tidningar. Arbetet inom biblioteket kunde påbörjas 1952, och nu är hela samlingen ordnad och tillgänglig. Leveransen beräknas motsvara c:a 100 hyllmeter/år.

Vetenskapliga biblioteket i Umeå

Vid diskussion om möjligheterna att till Umeå få förlagda högre läroanstalter av olika slag räknade man med att statsmakterna skulle ta stor hänsyn till det intresse som visades på orten. För att få ett konkret mål att samla detta intresse kring bildades 1948 under landshövding Elof Lindbergs ledning en centralkommitté, som skulle arbeta för att anskaffa medel till att åstadkomma ett vetenskapligt bibliotek i Umeå för övre Norrland. Ett sådant bibliotek — menade man — skulle utgöra en tyngd i vågskålen, när det gäller att avgöra förläggningssort för olika nya institutioner. Biblioteket skulle emellertid under alla förhållanden vara av det största värde för läkare, lärare och andra, detta speciellt med tanke på hur hårt de gamla vetenskapliga biblioteken är ansträngda.

Centralkommittén avlöstes 1949 av en fastare organisation, Stiftelsen Vetenskapliga biblioteket i Umeå.

Redan från början vann kommitténs appell om anslag för ändamålet den varmaste anklang över hela länet. Landstinget och Umeå stad gick i spetsen genom att garantera årliga anslag på 20.000 kronor vardera. Praktiskt taget alla kommunerna i länet följde efter med varierande anslag. T. o. m. 1953 har stiftelsen på detta sätt insamlat drygt 300.000 kronor.

Dessa medel har helt kunnat användas för bokinköp, eftersom Umeå stad utöver sitt årliga kontanta anslag också åtagit sig skötseln av Vetenskapliga biblioteket. Detta har alltså från början varit intimt sammankopplat med stadsbiblioteket. Härigenom har biblioteken ömsesidigt kunnat komplettera varandra och kostnaderna för skötseln kunnat hållas nere.

Dessa insamlade medel fick ett storartat tillskott, då Stiftelsen J. C. Kempes Minne donerade 100.000 kronor till stadsbiblioteket för inköp av vetenskaplig litteratur.

Biblioteket omfattar nu c:a 20.000 band, huvudsakligen utländsk vetenskaplig litteratur. Naturligtvis är detta endast en liten början, men på vissa områden är samlingarna redan så goda, att de kan bilda grund för verkligt vetenskapligt arbete.

Bokbeståndet byggs naturligtvis upp med utgångspunkt från de planer på olika högre läroanstalter, som man hyser i staden och länet.

Det planerade rikssjukhuset med viss läkarutbildning har aktualiserat behovet av medicinsk litteratur. Här är behovet så mycket större, som existerande medicinska bibliotek är mycket hårt ansträngda och därför icke kan väntas ge effektiv hjälp. De höga kostnaderna omöjliggör också för enskilda att ens tillnärmelsevis kunna anskaffa den erforderliga litteraturen. Det tidigare medicinska biblioteket vid centrallasarettet ingår nu som en del av Vetenskapliga biblioteket och har högst väsentligt kunnat utvidgas, speciellt i fråga om den på detta område utomordentligt viktiga tidskriftslitteraturen. Vid centrallasarettet kan nu framläggas över 100 centrala utländska tidskrifter på olika områden av medicinen. Man kan konstatera, att detta medicinska bibliotek saknar motstycke utanför universitetsstäderna.

Med tanke på en planerad högskola för tandläkarutbildning har en odontologisk avdelning börjat bildas.

Högskoletanken har fört med sig omfattande inköp inom de centrala humanistiska områden, som man tänker sig högskolan till en början skall omfatta. De språkvetenskapliga avdelningarna är ännu de bäst företrädde, och inom de nordiska språkens områden äger biblioteket praktiskt taget alla för vetenskapligt arbete nödvändiga lexika, handböcker och tidsskriftssviter. Även inom ämnena pedagogik med psykologi, historia och geografi har en upprustning påbörjats.

Tillkomsten av den vetenskapligt inriktade jordbruksförsöksanstalten invid Umeå har fört med sig, att biblioteket också påbörjat en samling jordbruksvetenskaplig litteratur. Skogslitteratur tänkes också ingå i biblioteket.

Stora och värdefulla bokgåvor har skänkts till biblioteket. Redan från sin start har biblioteket kunnat räkna med Hans Maj:t Konungens intresse, och ur Konungens bibliotek har erhållits stora och värdefulla samlingar. De stora vetenskapliga biblioteken har generöst ställt sina omfattande dubblettsamlingar till förfogande. På grund av lokalbrist har emellertid denna möjlighet ännu endast i mindre omfattning kunnat utnyttjas. I stor utsträckning har vetenskapliga institutioners skrifter erhållits. Amerikanska och engelska ambassaderna tillhör också bibliotekets donatorer.

Biblioteket har anskaffat en första större samling mikrofilm, omfattande alla i landsarkivet i Härnösand befintliga kyrkoböcker och domböcker för Norrbottens, Västerbottens och norra delen av Västernorrlands län. Samlingen beräknas motsvara c:a 2 miljoner sidor. På detta sätt beräknar biblioteket att i någon mån kunna upphäva svårigheterna att komma i kontakt med arkivmaterialet. Biblioteket ämnar fortsätta på denna väg, så snart nya grupper av arkivalier blir tillgängliga på mikrofilm. För all historisk forskning måste denna samling bli av utomordentligt värde.

Till biblioteksbyggnadens invigning utkommer första numret av Skrifter utgivna av Vetenskapliga biblioteket i Umeå.

Byggnaden

Stadsbiblioteket har sedan starten varit inrymt i den s. k. Gamla banken (Storgatan 34). Dessa lokaler betraktades emellertid från början som provisoriska.

I mitten av 20-talet, alltså långt innan staden övertog ansvaret för biblioteksverksamheten, var lokalfrågan aktuell. Ritningar utarbetades för en omändring av Gamla seminariet till bibliotek. Dessa planer måste skrinläggas, då byggnaden togs i anspråk för den nya hovrätten.

Sedan hade man planer på ett kombinerat biblioteks- och teaterhus på Nytorget, som också — hoppades man — skulle rymma en byggnad för Västerbottens läns museum.

Under en lång följd av år var bibliotekets byggnadsfråga intimt förbunden med läroverkets. Biblioteket skulle disponera bottenvåningen i en tänkt annexbyggnad på kvarteret Gymnastiken. Så småningom blev det dock klart, att ett nytt läroverk icke kunde byggas på den gamla tomten. Därmed skildes läroverkets och bibliotekets vägar.

Den 25 februari 1949 anhöll biblioteksstyrelsen, att stadsfullmäktige måtte låta utreda bibliotekets lokalfråga. En utredningskommitté tillsattes den 18 mars samma år, bestående av kamreraren Bernh. Bäckman, ordförande, redaktören Joel Nordin och nuvarande rektorn Nils Eriksson.

Efter en studieresa till nyare bibliotek i Sverige och Danmark uppgjordes program för lokalbehovet och uppdrogs åt dåvarande stadsarkitekten Kjell Wretling att upprätta preliminära ritningar till en biblioteksbyggnad med studierumsavdelning i kvarteret Kronboden.

Den 31 mars 1950 avlämnade kommittén sitt förslag, som omfattade ett huvudförslag och ett alternativförslag. Huvudförslaget (kostnadsberäknat till 972.000 kronor) innebar en biblioteksflygel utmed Östra Fängelsegatan och en studiecirkel-

avdelning med föreläsnings- och utställningslokal utmed Pilgatan. Alternativförslaget (kostnadsberäknat till 835.000 kronor), som tillkommit på grund av ovissheten beträffande möjligheterna att få riva den s. k. Kallinska gården, innebar i stort en spegelvändning av huvudförslaget med uteslutande av föreläsnings- och utställningssalen.

Alternativförslaget vann den 19 maj 1950 stadsfullmäktiges gillande. Till byggnadskommitté utsågs den tidigare utredningskommittén kompletterad med byggnadssnickaren John Sandström och stadsbibliotekarien Sven-Ola Hellmér.

Byggnadstillståndet lät vänta på sig till juni 1952. På grund av den allmänna fördyringen under väntetiden anhöll kommittén om ökat anslag, och den 19 september 1952 beviljade stadsfullmäktige ett reservationsanslag på 1.275.000 kronor.

Byggnadsarbetet igångsattes under september 1952.

Till inventarier anslag stadsfullmäktige den 15 juni 1953 250.000 kronor.

Byggnadens arkitekt har varit arkitekt SAR Kjell Wretling. För trädgårdsanläggningen har anlåtats trädgårdsarkitekt Walter Bauer, Stockholm, och för inredningen arkitekt Gustaf Berglund, Stockholm.

Huvudentreprenör har varit Byggnadsfirman Olaus Forsberg & Co. Övriga entreprenörer: Joh. Jonsson & Co (värme, vatten, ventilation), Asea (elektrisk anläggning och hissar), målarmästare Alvar Larsson, Teg (måleriarbeten), Holmsunds Aktiebolag och Utterströms Kol & Bygge (golvbeläggning), Seth Lindgren (konstsmide), Firma Trädgårdsanläggningar (trädgården). Inomhusplanteringen har utförts av Umeå stads planteringar.

Kontrollanter har varit Västerbottens Byggnadskontrollbyrå (byggnadsarbete), ingenjör Herbert Andersson (värme, vatten, ventilation), ingenjör S. Hammarberg (elektrisk anläggning).

Inventarierna har tillverkats av Föreningen Möbelsnickeriet, Sandbergs möbelsnickeri eftr., Backmans möbelaffär och Lundqvists monterbara träkonstruktioner. Textilierna är till största delen från Alice Lunds ateljé, Borlänge.

Biblioteksbyggnaden består av följande utrymmen:

Mittpartiet i en våning inrymmer en *entréhall* (250 kvm), där bl. a. ett 30-tal tidningar kommer att hållas tillgängliga och där alla utlån registreras vid lånedisken.

Östra flygelns bottenvåning innehåller de centrala bibliotekslokalerna: *lånesal* (200 kvm), som i två plan har plats för 18.000 band på öppna hyllor, *närmagasin* runt lånesalens nedre plan, som kan ta emot 20.000 band, *läsesal* (150 kvm) med 40 läsplatser, 2.500 handböcker och 225 tidskrifter, *ungdoms-avdelning* (130 kvm), uppdelad på lånesal och läsesal, med tillsammans 60 läsplatser och 5.000 band.

Östra flygelns övre våning rymmer *galleri* (100 kvm) med bibliotekets konstlitteratur, *forskarsal* (75 kvm) med 12 läsplatser och utrymme för 2.500 band och 75 tidskrifter, *studierum* (20 kvm), avsett att rymma bibliotekets samling av norrlandslitteratur, *musikavdelning* (20 kvm), som i framtiden skall innehålla en skivsamling med uppspelningsapparater, *kontorslokaler* (200 kvm).

Västra flygelns innehåller *kapprum* (65 kvm), *bokbinderi* (20 kvm), *studiecirkelexpedition* (15 kvm), 2 *mindre föreläsningssalar* (vardera 40 kvm), 5 *studiecirkelrum* (vardera 21 kvm). I anslutning till ett av dessa har Radiotjänst anordnat en *studiolokal*.

Källaren rymmer *pannrum m. m.*, *sagorum* (30 kvm) med 36 platser, *fotografiavdelning*, *bokmagasin* (750 kvm) med plats i första hand för minst 150.000 band.

